

Х. В. ПРИХОДЬКО

Христина Вікторівна Приходько, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри муніципального права Академії муніципального управління

СУЧАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ*

Рецензована монографічна робота присвячена вельми актуальній як з точки зору юридичної науки та сучасної конституціоналістики, так і практики конституційного будівництва та демократичної модернізації української державності проблемі становлення та розвитку теорії конституційного права. Адже, прийняття Конституції України не лише засвідчило правове оформлення нових політичних, економічних і духовних реалій держави і суспільства, за яким Український народ і українська держава живуть понад шістнадцять років, та зумовило приєднання України до загальноновизнаних демократичних цінностей конституційного рівня, фундаментальне та системоутворююче значення серед яких займає доктрина конституціоналізму, а й поставило на порядок денний необхідність комплексного процесуального забезпечення конституційно-правових відносин у сфері інституціоналізації й конституювання засад конституційного ладу, системи прав людини і основоположних свобод, розвитку парламентаризму та президенціалізму, формування реальної багатопартійності та сучасного муніципалізму тощо.

Сучасний етап розвитку юридичної науки характеризується посиленням уваги до доктринальних проблем конституційного права та процесу. Колосальний інтерес до проблем теорії конституційного права зумовлено багатьма факторами, у тому числі завданнями та потребами концептуального забезпечення процесу конституційно-правового регулювання, що, своєю чергою, детермінує необхідність інтенсивного розвитку та якісного удосконалення законодавства з метою оптимізації правозастосовної діяльності.

Особливий інтерес проблема теорії конституційного права викликає з точки зору реалізації Конституції та конституційного законодавства, формування конституціоналізму та проведення конституційної реформи в Україні. Безумовно, в чинній Конституції України вже відображені доктринальні засади сучасного конституціоналізму, закладені принципи та процесуальні засади, які забезпечують реалізацію конституційних положень та знаходять своє продовження в законодавстві України. З іншого боку, правозастосовна практика свідчить про те, що існує життєва потреба в підвищенні якості та кількісного збільшення процедур, які регламентують реалізацію конституційно-правового статусу суб'єктів конституційного права.

На наше переконання, без глибокого теоретичного наукового дослідження та всебічного вивчення проблем організації та функціонування конституційного ладу України неможливо вирішити актуальні практичні питання реформування української державності. Необхідний багатоаспектний аналіз, який дозволить підійти до вирішення багатьох практичних питань конституційного будівництва України, насамперед, процесуального забезпечення реалізації ключових та системоутворюючих положень Конституції України, що, у свою чергу, об'єктивує переосмислення сутності та змісту багатьох категорій конституційного права, актуалізує дослідження багатьох інститутів конституційного права та процесу з точки зору їх соціального значення, завдань, функцій та ролі в механізмі демократичної державності та громадянського суспільства. Тобто мова йде про необхідність вироблення нових підходів у науці конституційного права України.

Одним із таких пошуків і є монографія «Проблеми теорії конституційного права України», підготовлена колективом науковців під керівництвом академіка НАН України, професора, д. ю. н. Ю. С. Шемшученка.

Дана монографія є першою фундаментальною працею з питань конституційного права в Україні, яка репрезентує новий напрям конституційно-правових досліджень в Україні – теорію конституційного права. У ній розглядаються найбільш важливі проблеми теорії і практики розбудови сучасного конституціоналізму, питання методології конституційного права, теорії конституції, викладаються сучасні концептуальні підходи та теоретичні досягнення в дослідженні основ конституційного ладу, організації та функціонування влади в Україні, діяльність її органів, державного суверенітету та національної безпеки тощо. Акцентується увага

© Х. В. Приходько, 2013

* Рецензія на кн.: Проблеми теорії конституційного права України / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Парламентське вид-во, 2013. – 616 с.

на завданнях конституційного права як галузі права і науки в умовах конституційної модернізації та його зв'язках з іншими галузевими юридичними науками.

Такий комплексний підхід надав авторам можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для конституційно-правової науки і практики.

Монографічна робота «Проблеми теорії конституційного права України» охоплює широке коло актуальних теоретичних та практичних проблем конституційного права України.

Так, значний інтерес являють питання щодо поняття, предмету, системи конституційного права України як галузі права. Авторами глибоко проаналізовані основні риси інститутів сучасного конституційного права у їх становленні та розвитку, дається суб'єктно-об'єктна характеристика конституційно-правових відносин. Розглянуті питання щодо джерел конституційного права як галузі права.

Монографія «Проблеми теорії конституційного права України» дозволяє ознайомитися з актуальними питаннями методології конституційного права як науки. На сьогоднішній день методологія відноситься до галузі найбільш складних проблем юридичної науки в цілому та науки конституційного права зокрема. Як відомо, від більшості сучасних прагматично орієнтованих юридичних досліджень та розробок можна очікувати належного рівня надійності та якості результатів, тільки за умовою, якщо вони містять відповідні теоретичні обґрунтування та узагальнення, які, своєю чергою, неможливі без серйозної методологічної бази правової науки. Така дослідницька установка є достатньо традиційною для вітчизняного правознавства та завжди вважалася його сильною стороною.

Втім, реалії сьогодення, характер процесів, які розгорнулися та динамічно розвиваються в політичній, економічній, соціальній та інших сферах суспільного життя, мають серйозний вплив на уявлення щодо актуальності юридичних досліджень, предметній спрямованості та змістовній наповненості, суттєво змістивши наукові інтереси правознавців у сферу прикладних розробок, вузькопрагматичних завдань та коментування законодавства.

Між тим, методологічні дослідження, будучи необхідною умовою розвитку науки, набувають особливої актуальності саме в періоди глибоких реформ, докорінних перетворень суспільства. Адекватне осмислення соціально-економічних, політичних, культурних змін, ефективні дослідження нових реалій в житті суспільства вимагають серйозної перебудови системи теоретичних поглядів, перегляду філософських засад та методів наукового пізнання багатьох інститутів права, юридичних явищ та процесів, у тому числі й у сфері конституційного права та процесу.

У роботі з новітніх методологічних позицій досліджено генезис науково-практичної парадигми конституціоналізму, принципи і зміст сучасного конституціоналізму в Україні. Слід констатувати, що незважаючи на активізацію дослідження феномену сучасного конституціоналізму, в сучасній конституційно-правовій науці ми не знаходимо ні оптимальних дефінітивних визначень, ні єдності концептуальних підходів до з'ясування природи, змісту та сутності конституціоналізму, його системи, інституційної та функціональної характеристики, співвідношення його елементів з державою, державною владою та управлінням, економікою та культурою. Широта та багатогранність феномену сучасного конституціоналізму детермінує існування різних суджень, коли деякі, як ми вже зазначали, вважають його зміцненням конституційної державності за рахунок обмеження державної влади та посилення місцевого самоврядування, інші пов'язують конституціоналізм з ідеалами демократії та прав людини, треті уявляють його у контексті генезису Конституції та конституційних ідей. Іншими словами, багатовимірний характер сучасного конституціоналізму та полярність думок, яка супроводжує становлення його доктрини, дозволяють будь-якій заінтересованій стороні знайти або привабливе, або відштовхуюче у тому, що вона хотіла б побачити у цьому феномені сучасної політики та права. У монографії «Проблеми теорії конституційного права України» звертається увага на означені концептуальні протиріччя та пропонується оригінальне вирішення складних теоретичних проблем сучасного конституціоналізму.

Значне місце у роботі займають питання, присвячені конституційно-правовим основам організації та здійснення публічної влади в Україні. Зокрема всебічно розглядаються питання її сутності та змісту, функцій, проводяться класифікація, аналізуються основні види, висвітлюються принципи організації та діяльності органів державної влади. Розгляд цих загальних теоретико-методологічних питань дозволяє читачам комплексно усвідомити феномен органів державної влади як цілісної системної категорії. Також у роботі усебічно аналізуються проблеми сучасного муніципалізму як елементу системи конституціоналізму, що дозволило показати місце та роль у механізмі публічної влади місцевого самоврядування як її самостійного виду – муніципальної влади.

Окрема увага в роботі приділена конституційно-правовій відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності та особливості її юридичної природи. Досліджуються актуальні проблеми реалізації конституційно-правової відповідальності, які вказують на безсумнівну необхідність її легалізації на конституційному рівні як самостійного виду юридичної відповідальності. Проведено співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності.

Як підсумок зазначимо, що монографія «Проблеми теорії конституційного права України» відкликається на складні питання конституційно-правової модернізації, вказує на динаміку конституційно-правових відносин у перехідний період, враховує складність та суперечливість становлення конституційного права, обґрунтовує необхідність вдосконалення конституційного законодавства та постійного доктринального і методологічного забезпечення конституційного процесу.

У зв'язку з цим зробимо висновок, що перед читачем – актуальне, високопрофесійне наукове дослідження, яке є важливим внеском у вітчизняну науку конституційного права.

Н. А. МЯЛОВИЦЬКА

Ніна Анатоліївна Мяловицька, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права Юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СУВЕРЕНІТЕТУ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ*

Проблематика суверенітету – одна з найбільш актуальних у конституційному праві України. Принцип суверенітету закріплюється в Конституції України та реалізується в конституційному законодавстві у вигляді визначального елемента статусу таких основних суб'єктів конституційно-правових відносин як держава, народ і нація. З іншого боку, в науковій юридичній літературі є велика кількість тлумачень змісту цього принципу, видів та кола суб'єктів, з якими він може бути пов'язаний. Як наслідок, розмаїття «суверенів» і плюралізм «суверенітетів» стали ознакою сучасного політичного дискурсу, який, проникаючи в науку конституційного права, породжує протиставлення та заперечення одних на користь інших таких загальнознайомих конституційних цінностей як права людини і суверенітет держави, народний суверенітет і демократія, національна держава і міжнародний правопорядок тощо. Розв'язанню подібних проблем значною мірою сприяло б чітке розуміння місця і ролі ідеї суверенітету в функціонуванні сучасної держави і суспільства, з'ясування сутності і співвідношення державного, народного і національного суверенітету. В цьому плані слід позитивно оцінити ґрунтовне та комплексне дослідження конституційно-правових аспектів теоретичних та практичних проблем суверенітету.

Рецензовану монографію старшого наукового співробітника Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидата юридичних наук І. А. Куян присвячено висвітленню однієї з актуальних та складних проблем державотворення і конституційного права – з'ясуванню місця і ролі ідеї суверенітету в функціонуванні сучасної держави і суспільства під кутом зору конституційно-правового аспекту.

І. Куян вдалося узагальнити більшість проблемних питань, пов'язаних з розумінням суверенітету в конституційному праві України, чому сприяла запропонована авторкою оригінальна методологія дослідження, яка ґрунтується на розумінні суверенітету як вершини державності, що уособлює в собі державотворення як з боку суспільства, народу, нації, так і з боку інститутів публічної влади. Виходячи з цього, вивчення проблем суверенітету досягається шляхом послідовного дослідження конституційно-правових аспектів трьох його основних видів: державного, народного і національного.

Особливу увагу приділено понятійним аспектам проблеми, у зв'язку з чим досліджуються проблеми визначення поняття і змісту суверенітету держави, народу і нації. Слід позитивно оцінити сформульовані автором загальне – родове визначення ідеї суверенітету (С. 30) та видові поняття державного (С. 170), народного (С. 302) і національного суверенітету (С. 470–471), що, поза сумнівом, є новацією в теорії конституційного права України

Комплексність дослідження досягається, в першу чергу, за рахунок багатоаспектного аналізу суверенітету як правового явища. У монографії подається аналіз взаємозалежності суверенітету і практично всіх інститутів держави: державної влади, форми правління, форми державного устрою та державного (політичного) режиму, народовладдя, парламентаризму, місцевого самоврядування, що знаходять своє відображення в переважній більшості інститутів конституційного права.

У роботі також приділено значну увагу такій складній та дискусійній проблемі як національний суверенітет. Автор досліджує конституційно-правові аспекти національного суверенітету крізь призму принципів «територіальної цілісності держави» і «права націй на самовизначення» та шляхом детального аналізу внутрішніх (конституційно-правових) і зовнішніх (міжнародно-правових) засад національного суверенітету, а також у врахуванням розвитку міжнародного права і глобалізаційних процесів.

Особливу наукову і практичну цінність має дослідження автором проблеми державного суверенітету у зв'язку із формою держави. Ці питання наразі є надто актуальні для України зважаючи на існуванням з часу прийняття Конституції України (1996 р.) перманентної ідеї проведення конституційно-правової реформи, що мала б вирішити як проблеми форми правління, так і територіального устрою, в тому числі, адміністративно-територіального поділу в державі. Не викликає сумніву й значущість проблем державного (політичного

© Н. А. Мяловицька, 2013

* Рецензія на кн.: *Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики (конституційно-правовий аспект)* : монографія / І. А. Куян. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 560 с.